

Az aknasugatagi sóbányászat

RÉTHY KÁROLY

Az aknasugatagi sótömb, amely évszázadokon át kitermelés alatt állt, ma a Romániához tartozó Máramaros területén, Máramarosszigettől 18 km-re délre, a Mára és Kászó közti fennsíkon található ott, ahol a badenien korú rétegek vastagsága néhol a 700 m is eléri. *Motaş I.* román geológus ezen a területen négy rétegtani összletet különített el. Az alsó tufaösszlet homokkő és homokos mészkő beágyazással dacittufából, tufásmárgából és márgából áll globigerinával. Közvetlenül a sótömb alatt gipsz és anhidrit volt jelen, ami *Aknasugatagtól* keletre, *Mikolapatak* község határában látható a legjobban (4). A felette levő sóösszlet *Aknasugatagon*, *Rónaszéken* és tőlük délkeletre *Batiza*, *Jód s Dragomérfalva* mellett volt a legjobban kifejlődve. Ez agyagos márgából, homokkőből és sóból épült fel (5). Az 5,0x2,1 km területen fekvő és 154 m vastag aknasugatagi sótömb felett egy palaösszlet található, amely a legtöbbször csillámban gazdag homokkő-beágyazásokat is tartalmaz. Néhol mészköves homokkő és gipsz is megjelenik pecennel, legfelül pedig egy hamuszürke, sárgásszürke márgából álló márgaösszlet található spirialissal, ami homokkővel vagy tufával társul (5). Közvetlenül a sótömb felett, amelynek dőlése 60-80° északnyugat felé, néhol 1-34 m vastag sóagyag (pallag) is jelen volt. De a délnyugati részen hiányzott, helyette 11-19 m vastag kavics és sárga görköves agyag volt jelen. Ezt követte az 1-2 m vastag sárgásfehér agyag és egy vékony földréteg. Az északnyugati részen a sótömb kísérője zöldesfehér riolit, amely párhuzamosan fekszik a sótömbbel (3).

Jól ismert tény, hogy a honfoglalástól a huszadik század közepéig a sóbányászatból származó jövedelem jelentős szerepet játszott a magyarországi és az erdélyi lakosság életében, vagyis nagy-

mértékben befolyásolta e területek gazdasági fejlődését. Így volt ez *Máramarosban* is, ahol a legjelentősebb sóbányáink egyike *Aknasugatagon* volt, ahol a sóbányászat, ugyanúgy, mint *Rónaszéken*, valószínűleg már az ókorban elkezdődött. Eleinte a fedőréteg letakarítása után több ponton, a feltárt sótómsz felszínén termelték ki a sót (8). Ezt bizonyítják az itt talált kőből, fából és bronzból készült szerszámok, és az 1831 és 1847 között feltárt ókori műveletek nyomai. Ekkor a sótómsz északi részén, a sóspatak mentén több 8-10 m széles és 10-16 m mély, vízzel telt horpára és kisebb műveletek nyomaira bukkantak. Ezek közül kettőnek a mélysége 48-50 méter között volt. *Aknasugatagon* ugyanúgy, mint *Alsó- és Felsőróván*, az *Iza-völgy* felső szakaszán *Dragomérfalván* és *Jódon* olyan régi sóaknák kerültek elő, melyek nagyon hasonlítanak a rómaiak által *Erdélyben* hátrahagyott sóaknákhöz (3, 8). Ez azt a látszatot kelti, hogy az *Iza* völgyében és a *Gutin-hegység* alatt a rómaiak által elfoglalt területekről beszivárgó szabad rómaiak itt is bányásztak sót.

A honfoglalás utáni sóbányászatról *P. Szathmáry Károly A Tisza bölcsője* című cikkében ezt írta: „*Egy kincstári okirat, s egy nagyobb kéziratban lévő történelmi adat szerint, a huszti várát 1092 körül Szt. László király építette a sóbányák védelmére. Ugyanazon kézirat szerint, a várban olyan követ találtak, melyen 1191 lévén írva*” (9). A „*Terra Bogdán*”-ról 1219-ből van adat, ami a történészek szerint *Máramarosban* a *Tisza*, *Iza* és a *Visó* folyók völgyében található (10). Valószínű, hogy innen ered az *Iza* völgyében levő *Bogdánfalva* (ma *Izakonyha*) elnevezése is. De az aknasugatagi sóbánya (*fodinae solium*) csak 1355-től ismert. Mint település, *Swgathakfalva* vagy *Sugathagh* néven *I. Lajos király* adománylevelében 1360-tól szerepel, amikor a *Mára-völgyben* néhány faluval *Sugatagfalvát* is *Gyula fiának*, *Bogdán*nak adományozta (2). Más feljegyzésekben a *Drágos* név szerepel, így valószínű, hogy a teljes nevük *Bogdán Gyula* és *Bogdán Drágos* volt. *Gyula* itteni birtokosságát igazolják a közelben levő *Máragyulafalva* és *Gyulamonostor* településnevek is. *Petrus Ransanus* (1428-1492) olasz humanista tudós, aki 1488 és 1490 között tartózkodott *Magyarországon*, *A magyarok történetének rövid foglalata* című

művében azt írta: „*A Tisza mellett lakók a kősót Máramarosból, ahol sok sóbánya van, a Dunára viszik*” (6). Egy *II. Ulászló* idejéből származó okmány szerint a máramarosi sóbányákat 1498-ban a kincstár műveltette (3). Egy másik, 1522. február 2-án kelt dokumentum szerint az aknasugatagi sóbányát, a többi máramarosi sóbányával együtt, *II. Lajos* felesége, *Mária királyné* kapta meg, egy 1548-ban létrejött szerződés szerint pedig *Mária királyné* tulajdonából *I. Ferdinánd* tulajdonába került. Később *I. Ferdinánd* a máramarosi sóbányákkal az aknasugatagi sóbányát is bérbe adta. Az 1570-ben megkötött speyeri szerződés alapján *Máramaros vármegye* és sóbányái az *Erdélyben* uralkodó *János Zsigmond* fejedelemhez kerültek. Így a 17. század végén *Eszterházy Pál* nádornak az uralkodóval 1694-ben megkötött szerződése alapján a sóot magánosok hozták be *Magyarországra*. 1701-től a török kiűzése és *Erdély* megszerzése után az itteni sóbányák is a bécsi kamara kezelésébe kerültek, s a kitermelést a sóbányagrófok vezették. Ebben az időben alakult ki az egységes sómonopólium. Azonban 1703-tól, a *Rákóczi-szabadságharc* kitörése után a sóaknák már a fejedelem kezén voltak. 1712-től *Paumgartner* lett a máramarosi sóbányák prefektusa, de 1716-ban felfüggesztették állásából, és helyére 1722-ig *Neffzer Márton* került, majd őt 1725-ig *Edlbeck Rudolf* követte (1). Ebben az időben a *Tiszán Tokajba*, szárazföldi utakon a munkácsi, az ungvári, a bártfai, a homonnai és a tárkányi lerakóhelyekre szállították a sóot. A „*via ad fodinas salium ducens*”, vagyis a *Rákóczi* útján, amely *Rónaszéktől Máragyulafalva (Giulești)* határán és a *Gutin-hegységen* keresztül vezetett, *Nagybánya* irányába fuvarozták a sóot, ahol már 1713-ban sólerakó volt.

III. *Károly* 1732-ben kibocsátott rendeletével a többi máramarosi sóbányával együtt az aknasugatagi bányák is a magyar állam tulajdonába kerültek. Később, *Mária Terézia* idején egy 1743. március 15-én kelt királyi rendelet a sóregále egész szervezetét, amely addig a bécsi udvari kamara kezelésében volt, a magyar királyi kamara hatáskörébe rendelte, így az aknasugatagi bányát is. 1772-ben nyílt meg a *Julianna-* és az *Anna-akna*. De 1777-ben az addig működő régi aknasugatagi sóaknákat elöntötte a víz, s ekkor nyitották meg az *Erzsébet-aknát*.

Egy rövid kitermelési szünet után 1787-ben németek betelepítésével az egyesült *Julianna–Anna–Erzsébet sóaknákat* vették művelés alá *Aknasugatagon*, amely az *Erzsébet-akna* újbóli megnyitásával kezdődött (9). Mivel a régi *Julianna-aknában* a mélységben sóra nem találtak, 1788-ban É-ÉK és D-DK irányban megnyitották a *Péter és Pál kutatóvágatokat*. Ennek folytán a megművelt tér már 203 m hosszú, 114 m széles és 150 m mély volt. 1799-ben került művelés alá az *Albert-akna*, a *Mihály-aknát* pedig 1802-től vonták be a termelésbe (3). Az itt levő bányákat a 18-19. század fordulóján korszerűsítették; 1803-ban nyitották meg a *Nepomuki (Szent) János-aknát*, melyet azonban 1808-ban 64,5 m mélységnél elöntött a víz. Ezért 1809-ben mélyíteni kezdték a *Teréz-aknát*, de 1815-ben ez az akna is víz alá került, és művelését fel kellett hagyni. Ekkor az aknasugatagi sótermelés jelentősen lecsökkent.

1817-ben a bányászat fejlesztése érdekében a bányamunkásoknak telkeket osztottak, és hat új aknát nyitottak. 1821-től a *Gábor-aknát* is művelték. Az *Albert-aknával* 1822-ben már 130 m mélyen voltak, ahonnan ekkor nyugati irányban egy 233 m hosszú kutatóvágatot hajtottak, mellyel a *Gábor-akna* közelében 97 m széles sóréteget fedeztek fel, de 1824-ben vízbetörés miatt a kitermeléssel felhagytak. 1842-ben ugyancsak az elvizesedés következtében a 81 öl (153,6 m) mély *Julianna-aknában* és az *Erzsébet-aknában* is felhagytak a munkálatokkal. 1850-ben már ezek is teljesen víz alatt álltak, sőt 1868-ban be is szakadtak. 1866-ban az *Aknasugatagon* üzemben levő aknák a magyarországi sótermelés 13,8 %-át adták. Igaz, hogy 1868 tavaszán újabb három akna víz alá került, de a *Mihály-* és a *Gábor-akna* még művelés alatt állt, és volt még egy tartalékakna. 1884-ig a *Mihály-aknát* 110 m mélységgig, a *Gábor-aknát* 93 m mélységgig művelték le. A vízbetörések miatt 1868 és 1900 között a sótermelés ismét jelentősen csökkent: az 1870-es, 80-as években 220.650 q (11), 1906-ban 229.023 q (12) volt a bányászott mennyiség, 1911-ben 200.000 q kősót és 40.000 q ipari sót hoztak felszínre (7). 1913-ban a *Magyarországon* termelt sónak már csak a 8,0 %-át adta *Aknasugatag*, és 1919 után is ezen a szinten maradt.

1940-44-ben az 1926-ban *Sopronban* végzett *Mihalics Imre* bányamérnök, bányatanácsos vezetése alatt állt az itteni sóbányá-

szat. A termelés 1951-ben szűnt meg végérvényesen, és az 1957-58-ban beomlott *Gábor-akna* helyén egy hatalmas tó keletkezett. Ma a 490 m tengerszint feletti magasságban található *Gábor-tó*, ahogyan a helyiek nevezik, *Románia* legnagyobb aknatava, amelynek közelében egy sósfürdő működik. A régi aknasugatagi sóbányászat helyeit már csak a falu határában található 8 aknató jelzi.

Irodalom

1. BAKÁCS István János: A sómonopólium Magyarországon III. Károly korában. = *Századok*, 1933. Pótfüzet, 611-653. old.
2. CSÁNKI Dezső: Máramarosmegye általános történetéből – A városi bizottság jelentése. = *Századok*, 1889. 91-101. old.
3. JEREB János: Az aknasugatagi sóbányászat. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 17 évf. 1884. 2-3., 11-14., 25-37. old.
4. MERZA Károly: Máramarosi gipsztelepekről. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 34. évf. 1901. 49-52. old.
5. ONCESCU, Nicolae: *Geologia României*. București, 1965. 293-294. old.
6. RANSANUS, Petrus: *A magyarok történetének rövid foglalata*. Közreadja Blazovich L. és Galántai E. Bp. 1985.
7. *Révai Nagy Lexikona*. I. köt. Bp. 1911. 247. old.
8. SCHMIDT László: A máramarosi bányászat fejlődésének története. Sóbányászat. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 34. évf. 1901. 331-333. old.
9. SZATHMÁRY Károly, P.: A Tisza bölcsője. = *Vasárnapi Ujság*, 1863. okt. 1., 1864. márc. 20.
10. SZILÁGYI István: Máramarosmegye általános történetéből. = *Századok*, 1889. 10-27. old.
11. TÓTH Mike: *Magyarország ásványai*. Bp. 1882. 283. old.
12. VNUTSKO Ferenc: Magyarország sóbányászatának statisztikája az 1906. évről. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 40. évf. 1907. I. köt. 247-248. old.

